

ملاحظات جمهوری اسلامی ایران در خصوص اخذ تابعیت
مضاعف توسط مسئولان

نام دفتر: مطالعات حقوقی

شماره مسلسل: ۲۴۰۱۲۰۸۲

تاریخ انتشار: ۱۳۹۰/۹/۲۰

مقدمه

تابعیت به معنای رابطه سیاسی، حقوقی و معنوی است که شخصی را به دولت معینی مرتبط می‌سازد، به طوری که حقوق و تکالیف اصلی وی، از همین رابطه ناشی می‌شود. به لحاظ تأثیرات مهمی که این رابطه ایجاد می‌نماید، نظام‌های حقوقی داخلی و همچنین حقوق بین‌الملل کنونی درصدد آن هستند که در حد امکان تابعیت را منحصر به یک نظام سیاسی نموده و تابعیت مضاعف یا دوگانه را حذف کنند.

با این وجود در نظام حقوقی ما فقدان سیستم اجرایی بازدارنده و دستگاه مسئول در این زمینه باعث شده تا هزاران مورد تابعیت مضاعف درخصوص شهروندان ایرانی شکل بگیرد؛ این درحالی است که براساس قوانین جمهوری اسلامی ایران اخذ تابعیت مضاعف برای اشخاص تابع ایران ممنوع است.

با این وجود آمار اخذ تابعیت مضاعف در حال گسترش است و قصور یا اغماض نهادهای ذیربط بر این آمار افزوده است؛ به طوری که اشخاص ایرانی که دارای تابعیت مضاعف هستند و در خارج از ایران اقامت دارند، بدون هیچ مشکلی با هویت ایرانی خود به ایران سفر کنند.

ملاحظات جمهوری اسلامی ایران در خصوص شهروندان ایرانی دارای تابعیت دوگانه

تبعات منفی تابعیت دوگانه از منظر امنیت ملی در زیرمجموعه آسیب‌های چندبعدی قرار می‌گیرد؛ به همین دلیل مقابله با آن نیز مستلزم تدابیر فرابخشی و تعامل ساختارهای متعدد است. در این راستا باید این موضوع از جنبه‌های مختلف حقوقی، سیاسی و امنیتی - انتظامی مورد بررسی قرار گیرد و غفلت هرکدام از نهادهای ذیربط می‌تواند کارآمدی ابزارهای تقنینی، نظارتی و اجرایی برای پیشگیری یا مهار آسیب‌های احتمالی را کاهش دهد.

۱. ملاحظات حقوقی - تقنینی

در خصوص «تابعیت مضاعف» ماده (۹۸۹) قانون مدنی اشعار می‌دارد:

«هر تبعه ایرانی که بدون رعایت مقررات قانونی بعد از تاریخ ۱۲۸۰ شمسی تابعیت خارجی تحصیل کرده باشد، تبعیت خارجی او کان لم یکن بوده و تبعه ایران شناخته می‌شود ولی در عین حال کلیه اموال غیرمنقول او با نظارت مدعی‌العموم محل به فروش رسیده و پس از وضع مخارج فروش، قیمت آن به او داده خواهد شد و به‌علاوه از اشتغال به وزارت و معاونت وزارت و عضویت مجالس مقننه و انجمن‌های ایالتی، ولایتی و بلدی و هرگونه مشاغل دولتی محروم خواهد بود.

تبصره - هیئت وزیران می‌تواند بنا به مصالحی به پیشنهاد وزارت امور خارجه تابعیت خارجی مشمولین این ماده را به رسمیت بشناسد. به این‌گونه اشخاص با موافقت وزارت امور خارجه اجازه ورود به ایران یا اقامت می‌توان داد.»

درواقع قانون مدنی ایران، اصولاً تابعیت دوم ایرانیان را به رسمیت نمی‌شناسد، ولی در عین حال برای کسانی که تابعیت کشور دیگری را تحصیل می‌کنند، محدودیت‌هایی قائل می‌شود که از آن جمله محرومیت این افراد از داشتن اموال غیرمنقول در ایران مانند زمین، خانه، ملک تجاری و نیز ممنوعیت اشتغال آنها به هرگونه شغل دولتی است. براساس اصل چهل‌ویکم قانون اساسی نیز تابعیت ایرانی هر فرد تبعه ایران که تابعیت کشور دیگر را بپذیرد سلب خواهد شد.

اطلاق حکم مندرج در ماده (۹۸۹) قانون مدنی مقید به شرط «عدم رعایت مقررات قانونی» در اخذ تابعیت مضاعف است. ممکن است این ابهام ایجاد شود که چه مقررات قانونی باید جهت اخذ تابعیت مضاعف رعایت گردد؟

با نگاهی به مقررات قانونی مشخص می‌گردد که تنها شرط قانونگذار برای اخذ تابعیت مضاعف، ترک تابعیت ایران و قطع این رابطه سیاسی است. بر همین اساس ماده (۹۸۸) قانون مدنی اشعار می‌دارد: «اتباع ایران نمی‌توانند تبعیت خود را ترک کنند مگر به شرایط ذیل:

۱. به سن ۲۵ سال تمام رسیده باشند.

۲. هیئت وزرا خروج از تابعیت آنان را اجازه دهد.

۳. قبلاً تعهد نمایند که در ظرف یکسال از تاریخ ترک تابعیت حقوق خود را بر اموال غیرمنقول که در ایران دارا می‌باشند و یا ممکن است بالوراثه دارا شوند ولو قوانین ایران اجازه تملک آن را به اتباع خارجه بدهد به نحوی از انحا به اتباع ایرانی منتقل کنند و اطفال کسی که برطبق این ماده ترک تابعیت می‌نمایند اعم از اینکه اطفال مزبور صغیر یا کبیر باشند از تبعیت ایرانی خارج نمی‌گردد مگر اینکه اجازه هیئت وزرا شامل آنها هم باشد.

۴. خدمت تحت‌السلطه خود را انجام داده باشند.

تبصره - کسانی که برطبق این ماده مبادرت به تقاضای ترک تابعیت ایران و قبول تبعیت خارجی می‌نمایند علاوه بر اجرای مقرراتی که ضمن فقره ۳ از این ماده درباره آنان مقرر است باید در مدت یکسال از ایران خارج شوند چنانچه در ظرف مدت مزبور خارج نشوند مقامات صالحه امر به اخراج آنها و فروش اموالشان صادر خواهند کرد و چنین اشخاصی هرگاه در آتیه بخواهند به ایران بیایند اجازه مخصوص هیئت وزرای آن هم برای یک دفعه و مدت معین لازم است.

براساس مطالب فوق‌الذکر گماشتن افراد دارای تابعیت دوگانه به مشاغل حساس دولتی و حاکمیتی، نقض صریح قانون مدنی و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران است. در این راستا مجلس شورای اسلامی می‌تواند، با تقنین در راستای مجازات متخلفین از ماده (۹۸۹) قانون مدنی و همچنین مجازات اشخاصی که به استخدام افراد دارای تابعیت دوگانه اقدام می‌ورزند و یا با استفاده از ابزارهای نظارتی خود برای پیشگیری از تکرار موارد مشابه اقدام کند.

۲. ملاحظات سیاسی امنیتی

الف) اشخاصی که تابعیت کشور دیگر به‌ویژه آمریکا و کانادا را اخذ می‌کنند، باید نسبت به قوانین و مقررات، پایبندی به منافع ملی آن کشور و مقابله با دشمنان آنها تعهد عملی داشته باشند، که این امر جرم آنها را سنگین‌تر می‌کند، زیرا همزمان علاوه بر اعلان وفاداری به قوانین جمهوری اسلامی ایران، به قوانین دو کشوری سوگند وفاداری یاد می‌کنند که به‌صورت بنیانی دارای تضادهای سیاسی، امنیتی و ایدئولوژیک با کشورمان هستند و هر میزان جایگاه، مرتبه و موقعیت شغلی اشخاص مورد نظر بیشتر بوده یا در اماکن یا حوزه‌های طبقه‌بندی شده مشغول خدمت بوده باشد، عمق تهدیدات امنیتی آن بیشتر خواهد بود.

یکی از روش‌های نهادهای جاسوسی مخالفان نظام برای جمع‌آوری اسناد و اطلاعات طبقه‌بندی شده نیز شناسایی و فریب اطلاعاتی شهروندان ایرانی دارای تابعیت مضاعف است تا از آنان برای تحقق اهداف امنیتی خود بهره‌برداری کنند.

ب) نظر به سهل و آسان شدن نقل و انتقالات و مسافرت، امکان آن فراهم شده که مجرمین پس از ارتکاب جرم یا حتی پس از محاکمه و برای فرار از مجازات به خارج از کشور متواری شوند. چنانچه شخص متواری دارای تابعیت کشوری را داشته باشد که به آنجا متواری شده است، امکان استرداد آن بسیار دشوار می‌شود؛ علی‌الخصوص که آن کشور از جمله دولت‌های متخاصم با ایران باشد.

در هر حال به‌نظر می‌رسد بررسی سوابق مدیریتی و اقامتی مدیران، شناسایی وضعیت تابعیتی اقوام درجه یک مسئولان و مدیران ارشد نظام، برکناری مدیران ارشد دارای تابعیت دوگانه، بازنگری در شرایط انتصاب مقام‌های دولتی، نمایندگان مجلس شورای اسلامی و مدیران بنگاه‌های اقتصادی ملی و عمومی تنها بخشی از تدابیری هستند که دستگاه‌های اجرایی ذیربط و همچنین مجلس شورای اسلامی باید آنها را در دستور کار قرار دهد.